

Γιώργος Σεφέρης: Παραλλαγές πάνω στο βιβλίο

ΕΠΟΠΤΕΙΑ

Η Αυγή της Λογοτεχνίας

<https://epopteia.gr/45/giorgos-seferis-parallages-pano-sto-v/>

Ἀπὸ Δοκιμές, ἐκδ. Ἴκαρος Αθήνα 2003

[οι εμφάσεις είναι από την Ἀμπελο]

[...] Ἐνας ἀρχαῖος συγγραφέας ἐπαινεῖ τὸν Πεισίστρατο ἐπειδὴ ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ ἔδειξε τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσεια στοὺς Ἀθηναίους. Καθὼς γνωρίζετε, ὁ Πεισίστρατος, στὸν 6ο αἰῶνα π. Χ, ἦταν -σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση- ὁ πρῶτος ποὺ ὄρισε νὰ καταγραφοῦν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. «Ὡς τότε, οἱ ἄνθρωποι ἀπλῶς ἄκουγαν τὰ ποιήματα αὐτά, ἀλλὰ δὲν τὰ ἔβλεπαν, γιατί μεταδίδονταν ἀπὸ τὴ φωνὴ τῶν ραψωδῶν».

Ὁ ἔπαινος αὐτός, ποὺ μπορεῖ σήμερα νὰ μᾶς φαίνεται ἀφελής, **σημειώνει ὡστόσο ἓνα σταθμὸ στὴν ἱστορία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος: ἐκείνη τὴ στιγμή ἀρχίζει ἡ ποίηση νὰ δείχνεται καὶ ὄχι πιά μόνο νὰ ἀκούγεται· ἐκείνη τὴ στιγμή ἀρχίζει ἡ μακριὰ γενεαλογία τοῦ βιβλίου· μιὰ ἐξέλιξη πού, περνώντας ἀπὸ τὶς ἀλεξανδρινὲς βιβλιοθηκὲς, ἀναπτύσσεται σὲ πελώρια κλίμακα μὲ τὴν ἐφεύρεση τῆς τυπογραφίας, γιὰ νὰ καταλήξει στὴν ἐξάπλωση –ποὺ τὴ διαπιστώνουμε σήμερα ὄχι χωρὶς κάποια ἀνησυχία– τῆς νεότερης βιομηχανίας τοῦ βιβλίου. Τέλος, ἀπὸ τότε εἶναι ποὺ δημιουργήθηκε μέσα μας αὐτὴ ἡ δεύτερη φύση: ἡ φύση τοῦ ἀναγνώστη.**

Ἄς ἐξετάσουμε μιὰ στιγμή τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ποίηση ποὺ ἀκούγεται καὶ στὴν ποίηση ποὺ βλέπεται ἢ διαβάζεται. Μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε πὼς ἡ πρώτη ἀναπτυσσόταν πάνω σὲ μιὰ γραμμὴ χαραγμένη ἀπὸ τὴ φωνὴ τοῦ ἀπαγγέλη· ἡ λέξη δὲν πρόφταινε νὰ μείνει πολλὴ ὥρα παρούσα στὴ νόηση τοῦ ἀκροατῆ· ἔπρεπε νὰ δώσει τὴ θέση της στὴν ἐπόμενη λέξη· ἐξ ἄλλου παρασυρόταν ἀπὸ ἓνα ρυθμὸ ποὺ ἦταν ἀρκετὰ ἀπλὸς ὥστε νὰ εἶναι εὐληπτος. Μπορεῖ

κανείς να κάνει την ίδια παρατήρηση για το στίχο που έχει την τάση να αποτελεί μιαν ένότητα σχεδόν ανεξάρτητη. Από την άλλη μεριά, ο ακροατής μιας τέτοιας ποίησης κυριεύεται πρώτα από ένα είδος γοητείας που τείνει να αποκοιμίσει το συλλογιστικό, ὀρθολογιστικό του πνεῦμα. Κατόπι, ὅταν τελειώσει ἡ ἀπαγγελία, φροντίζει να θυμηθεῖ, καὶ γι' αὐτὸ τοῦτος ὁ στίχος χρησιμοποιεῖ μνημοτεχνικὰ μέσα. **Στὴν ἀρχή, οἱ μοῦσες ἦταν θυγατέρες τῆς Μνημοσύνης.**

Μοῦ ἀρέσει να φαντάζομαι αὐτὸν τὸν μαγικὸ κύκλο ἀπὸ ἀνθρώπους ὁμαδικὰ ὑποταγμένους στὴ γοητεία ἑνὸς ραψωδοῦ, καὶ ἀγαπῶ ιδιαίτερα τὴν ἀνθρώπινη φωνή.

Ἡ στάση τοῦ ἀναγνώστη εἶναι πολὺ διαφορετικὴ. Πρῶτα-πρῶτα, εἶναι ὀλομόναχος ἀντίκρου στὸ ἀνοιχτὸ βιβλίο. Ἔχει μπροστά του μιὰ σελίδα καὶ τὴν κοιτάζει σιωπηλά· μπορεῖ να τὴ γυρίσει πρὸς τὰ πίσω ἢ πρὸς τὰ ἐμπρός· ἔχει τὴ δυνατότητα να ξαναδεῖ τὰ ὅσα ἔχει κιόλα διαβάσει ἢ να κοιτάξει τὸ τέλος τοῦ βιβλίου πρὶν ἀπὸ τὴν ἀρχή. Μπορεῖ ἀκόμα να σταματήσει σὲ μιὰ λέξη, να κοντοσταθεῖ σὲ μιὰ φράση που δὲν τὴν ἔπιασε καλὰ μὲ τὴν πρώτη ματιά. Ἄν δοῦμε ἕναν ἀναγνώστη τριγυρισμένο ἀπὸ μιὰ βιβλιοθήκη –καὶ κάθε ἀναγνώστης περιβάλλεται ἀπὸ μιὰ βιβλιοθήκη, εἴτε πραγματικὴ εἴτε ἰδεατὴ– μπορούμε εὐκόλα να φανταστοῦμε πὼς ὅλα αὐτὰ τὰ βιβλία που ἔχει διαβάσει, συντελοῦν στὴν ἀνάγνωσή του· πὼς τὸ σύνολο τῶν γνώσεων που ὀλοένα συσσωρεύονται, προσφέρει στὴν πνευματικὴ ἀκοή του ἕνα μεγάλο χῶρο ἀπὸ ἀρμονικές· πὼς ἡ γραμμὴ που ἡ φωνὴ τοῦ ἀπαγγέλη χάραζε στὴν ἀκουστικὴ ποίηση, παραλλάζει ἢ σπάει, καὶ πάντως δὲν εἶναι πιά ἡ ἴδια. Ἡ ἀνάγνωσις δημιουργεῖ μιὰ διαφορετικὴ στάση, καὶ τούτη ἡ ἀνθρώπινη στάση, ὡς φαίνεται, δὲν ἀναπτύχθηκε χωρὶς να ἐπηρεάσει τοὺς ρυθμοὺς καὶ τὴν ἔκφραση τῆς ποίησης. Δὲν ἔχω σκοπὸ να ὑποστηρίξω πὼς οἱ μεταβολές στὴν ἐκδήλωση τῆς ποίησης δὲν ὀφείλονται καὶ σὲ ἄλλους παράγοντες τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς· ἀσφαλῶς ὀφείλονται, καὶ –πρὶν ἀπὸ ὅλα– στὴν ἀναπόδραστην ἀνάγκη που ὑποχρεώνει κάθε τέχνη να ἀναπτύσσεται, ἐπὶ ποινῇ θανάτου. Ἐκεῖνο που προσπαθῶ να ἐξηγήσω, εἶναι πὼς τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἀναγνώστης ἀντικατάστησε τὸν ἀκροατὴ τῶν

ποιημάτων, ἔπίσης συντέλεσε στὴ μεταβολὴ τῆς ψυχολογικῆς μας
στάσης ἀπέναντι στὴν ποίηση.